

ПОЕТИКА ПЕЙЗАЖНОЇ ЛІРИКИ Ю.БОРШОША-КУМ’ЯТСЬКОГО

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (29).

Ференц Н. Поетика пейзажної лірики Ю.Боршоша-Кум’ятського; 20 стор.; кількість бібліографічних джерел – 7; мова – українська.

Анотація. У статті розглядаються мотиви і стильові особливості пейзажної лірики Ю.Боршоша-Кум’ятського. Особлива увага приділяється символіці звуків і кольорів пейзажної лірики.

Ключові слова: природа, Гуцульщина, гори, сонце, вітер, вода, пейзаж, рослинний світ, звукопис, колористика.

Просторові орієнтації Ю.Боршоша-Кум’ятського завжди були пов’язані з рідним краєм – Верховиною і Карпатами. Навколо них формується художнє світосприйняття поета, через них він виявляє свою любов до життя, рідного краю і України.

Упродовж усього життя Ю.Боршош-Кум’ятський поетизував милу Гуцульщину, яка була для нього уособленням добра, краси, предметом натхнення і музою. У її дібровах, гаях, дзвонах потоків, реві водоспадів, “в царстві вод, і світла, і дерев” він знаходив “ритми й ритми власні” (“Земле моя”), у природи позичав мелодії і барви. Захоплюючись красою Гуцульщини, поет писав: “це не пейзаж, намальований художником. Це не акварелі, розлиті мелодією фарб у синь і зелень. Це споконвічна дійсність краси, розлита перед твоїм зором. Вона приваблює мене, тебе, його, бо не губить своїх принад і чарів, хоч ідуть літа.

Бери, друже, напийся зелено-солодкого трунку, це тобі розлила твоя коханка – поезія, зелена любка твого серця – Батьківщина” [4, с. 457]. Таке інтимно-довірливе звертання поета до читача виявляє любов і захоплення автора рідним краєм, сповнює твір ліричною задушевністю.

З книги гуцульської природи він пізнав світ, вона стала головним естетичним чинником його поезії. Ю.Боршош-Кум’ятський вважав, що неповторна колоритна краса карпатської природи сформувала в гуцулів тонке відчуття краси. “Хто бачив красу Гуцульщини, – писав поет, – сам буде складати лункі пісні про Карпати, красу буйних нив”. Гуцули від природи художники, вони “вміють відобразити своє просте, цікаве життя в своїй роботі. Дівчата вміють покласти на полотно всі фарби гір, лісів, річок – вміють відобразити в них свою ніжну душу, в мережки втілити свою силу й уміння” [4, с. 457]. Поет запитує: “Звідки вони беруть тисячі різноманітних узорів, в яких школах вони цього вчилися, звідки такі пишні кожухи, сорочки, череси, тайстри, де взято орнаменти й такі ясні барви?” [4, с. 455]. І відповідає: “З візерунків вечірніх зірок, із запашних гірських полонин, де мільярди квітів розцвітають, із

кришталевих джерел-криниць і дзвінких струмочків, що співаючи збігають із дерев, з яскравомалинових осінніх кленів, димчасто-сірих зі срібними прожилками берізок, з темно-зелених, золотих буків, строго зелених ялин. Куди не глянеш, куди не станеш, куди не підеш, весна чи літо, осінь чи зима, – сотні варіацій порозкидані по Гуцульщині. Тільки роздивляйся, зрозумій і люби” [4, с. 457].

Природа обдарувала гуцулів мудрістю і вродою. “Вони такі стрункі, як зелені сосни в лісі, кольорами пишні, як осінь у горах, недоступні, як хащі, усміхнені, немов сонце в полонині, а меткі, як струмені річок, і красиві-красиві, як весна в горах” (“Чудові люди”). Захоплення красою горян поет передає через порівняння із світу природи.

Карпатські гори дають гуцулам силу. Вони – уособлення мужності, гордості, стійкості і оптимізму. Навчили гуцулів “рости і не гнутись, а вгору тягнутись” (“Народжує зірку моя Верховина”). Навіть у часи неволі, коли люди були без долі, держави, “вмирили від тифу в хатинах курних”, гори “не просили / Пощади і хліба у злих і хмурих”, а чинили опір.

Карпатські гори завжди були для Ю. Боршоша-Кум’ятського предметом здивування, замишування, джерелом натхнення. “Хто бачив красу Гуцульщини, – писав він, – сам буде складати лункі пісні про Карпати” (“З любов’ю до Карпат”). Поет любив їх незрадливою любов’ю, любив у різні часи, у різні пори року і дня.

Ю. Боршош-Кум’ятський знав імена усіх Карпатських гір, їх біографію, риси характеру. Володіючи талантом поетичного живопису, створював яскраві візуальні образи. “Між крутим Туркулом і Петросом, під самою говірливою Говерлою, гребля з’єднала гори з горами і закрила гірськими потічками шлях. Світ тут такий вузький – тісний, що річка Говерла ледве змогла прорвати собі шлях і не радо відпустила доріжку для людей на своєму бережку. Гори обступили ущелину так щільно, що ледь-ледь було видно куточок голубого неба...” [4, с. 450].

Горам, як і людям, властиві людські почуття. У них є пам’ять. Вони сумують і радіють (“То було”). Говерла в шовковій хустині, на шиї у неї

зелене намисто, вона жартує з Іван-горою (“Поезія красивиду”).

Ю. Боршош – Кум’ятський моделює пристрасті в природі, які нагадують людські. Як і люди, закохані гори і ріки еднають свої долі. “Кремезний Думен притулився до кучерявої Клевки, зірчастий Менчул-парубок обняв свого друга Шаймула, а там молодий Терентин усміхається до своєї подруги, сонячної Видрички, яка граючись з ним, перестрибувала Тису й побігла геть, мовби сховалася в закрутині гушавин [4, с. 450].

“... Черногора віддає свою дочку, красуню-Говерлу, за пишного легіня Петроса... Весілля, весілля шумує... бубни, цимбали, скрипки, трембіти сповіщають Гуцульщину про велике й радісне свято гір, кличуть до себе синів і доньок старого Бескида й Черногори... Мати-Тиса чарки по вінця наливає, весільні столи гнуться під вагою усякого добра і краси. П’ють легіні-явори хмільний трунок на здоров’я молодим, а он молодий клен уже хитається, гейби перепис”. [4, сс. 457 – 458].

Міфологічний характер мислення Ю. Боршоша-Кум’ятського в тому, що у його творах реалістично органічно поєднується з ірреальним, уявним. У чарівному міфосвіті карпатської природи живуть Чорнокнижник, Градяник, Бурівник, які мають крилатих коней. На Черногорі – сам Дажбог, опікун людей. “Ще живуть полохливі лісничі, що іноді обертаються в красивих дівчат і полонять жадібне серце юнака” [4, с. 439].

Майже в кожному етюді, пейзажній замальовці Ю. Боршоша-Кум’ятського присутні сонце, вітер і вода, з якими пов’язане широке коло асоціацій. Він поетично відтворює їх, поязичницьки одухотворює. Сонце – джерело світла, тепла, життя, символ милосердя і добра. Воно здатне оживляти навіть каміння (“Богатирі гір”). Його усі чекають, йому радіють. Сонце цілує сирітку-волошку, і вона розквітає у посмішці. До нього тягнуться проліски і лісові дзвіночки (“Поезія квітів”), його вітають пташки (“Косовиця”), просять сонця білі берези у зворах (“Берези”), висока і горда папороть (“Лісові акварелі”), його шукає клен, зелений явір і красень ясен (“Карпатська балада”). У його сьайві купаються Карпатські гори.

Сонце для Ю. Боршоша-Кум’ятського – жива істота, воно живе за людськими законами. Прокинувшись вранці, “дитинно мружить очі”, купається в срібній Тисі, посміхається, вирушає в мандрі” (“Де ти, сонце, ночувало?”). Ввечері втомлене сонце схиляє своє чоло на гори і ховається в темноті (“Малюнок”), паде у сосновий ліс (“Ватра”), йде спати в зелену Черногору, йому співають колискову “Буковини і діброви”. Воно майже завжди веселе, грайливе, дзвінкоголосе. “В гаю / Грається барвисто / Розкидає золото по землі” (“Сади”). Новий Рік приходить яскравим сонцем. Воно – символ світла, символ волі: “У жовтні нам сонце / Засяяло з-за хмари” (“Осінні акварелі”). Сонце приносить весна, ко-

сарі косять пристигле сонце. (“Дзвінки отави, червоні іви”). Сонце присутнє в ранкових, денних і вечірніх пейзажах, від нього пломеніє світ (“Сонце”).

Символом волі, неспокою, і стихії у ліриці Ю. Боршоша-Кум’ятського є вітер. Він вносить у життя динаміку, рух. Гірські вітри живуть у кам’янистих тіснинах Говерли, Туркула, Петроса, Татарики, Іван-гори і звідти “вириваються, злітаючи на широкі полонини, до берегів рвучих річок і до людей”. У погодні дні вони “спочивають – дрімляють на сонячних узгір’ях та в лісі”. А коли наближається буря, виходять із своїх сховищ і вступають у поєдинок з хмарними потворами, “розриваючи їх на шматки й розкидаючи по міжгір’ях”.

Вітер у творах поета – веселий, грайливий, бешкетний, легкодумний (“Моє дитинство”. Він заграє з ліщиною, обриває ніжні квіти (“Ой ліщинко”), насміхається з калини, зі свистом зриває з неї намисто “з одежею разом, з палаючим листом” (“Осіння пожежа”), задуває хмарами сонце (“Пожерли хмари”), прибігає з Близниці до Тиси, щоб схвилювати її блакитну кров (“Село Кваси”). Як легкий олень мчить з дикого бору, весело шугаючи в горах (“Малюнок”). Він може бути буйним, іскристим, жорстоким. Восени він – організатор пожежі.

Найжостокішими є грудневі вітри батько-буревій і мати-завірюха та їх діти. Коли в Карпати приходять люті морози, зимові заметілі і хуртовини, вони зриваються зі своїх лігв, “розлітаються по Карпатах”. “Ось один кинувся на ялинковий ліс і розбурхав красуням зелені коси, інший вчепився в кучері кленів, аж ламає гілля, дужчі наскочили на вершини гір, навалили на них величезні шапки снігу. Потім усі об’єдналися в крижану заметіль” [4, с. 447].

У Ю. Боршоша-Кум’ятського вітер – символ відваги, рішучості, оптимізму. У ньому живе жадоба бурі, гніву, вогонь пристрасті і перемоги над важкими хмарами. Цей вітер має ім’я Боривітер, він такий сильний, що може “прорватися вузькими тісинами, тонкими щілинами навіть через кам’яні скелі”.

Вітер у творах поета може бути турботливим і доброзичливим. Він співчуває заробітчанами, ридає над їх долею (“Говоріть мені, гори”). Ліричний герой поета звертається з проханням до вітру, щоб допоміг йому відшукати юність або хоча б згадку про неї (“Дружба”). Вітер – цікавий оповідач, співрозмовник, він розповідає казку борам, сузір’ям (“Гуцульська”), розмовляє з кленом (“Малюнок”). Вітер чуливий до краси, музично обдарований, стоголосий. Співає (“Доля дарабаша”), грає на електричних дротах і срібних струнах (“Дружба”), свистить, коли його залишають журавлі, виграє тріоїсту музику на тонкострунній лірі.

Вітри у Ю. Боршоша-Кум’ятського мають різну музичну спеціалізацію в залежності від місця

проживання. Говерлянський вітер виграє троїсту музику на тонкострунній лірі. Молодий вітерець з Іван-гори має синю барву, він гуде у мідяні труби і товсті баси. Вітер на Чорногорі “перебирає пальцями на гранітних цимбалах”. Легкокрилий вітерець на Близничах “шукає на струнах старої бандури пісню”.

Як і люди, вітер здатний на інтимні почуття, обнімає калину за плечі, “у багрянні щічки цілує”. Закоханий в обіймах милої чуває себе вільним, як вітер (“Вечір”).

Вітер у Ю. Боршоша-Кум’ятського вчить людину боротися з труднощами. Прекрасне й жорстоке життя вітру, його незборима сила додає людині відваги і віри в свої сили. “І ми, йдучи назустріч крижаним поривам, вчимося, як боротися з ним і як перемагати”.

Художню модель світу Ю. Боршоша-Кум’ятського неможливо уявити собі без води – потоків, струмків, річок, що символізують рух і плинність, душевний неспокій. Вони конкретизують карпатський пейзаж. У міфології вода – пасивна матерія жіночої статі, з якої виникає життя. У Ю. Боршоша-Кум’ятського вона неспокійна, динамічна, як і саме життя, і є предметом радості, захоплення, казки і дива. Поет милується шумом струмочка в літній вечір (“Струмочок”), захоплюється його непокірністю, вільнолюбством і наполегливістю. Безупинно біжить босоногий струмок до своєї мети на клич долини (“Струмочок”).

Під час буревію струмок сердитий, закипає хвилями, рве береги, жбурляє навкруги піною, у злобі звивається, наче тигриця зв’язана (“Поезія зелені”). Ефект живописності посилюють епітети, персоніфікації, порівняння, зорові і слухові враження. “З піднебесних Боржавських полонин, з ущелин Магури, Кичери, Прислопа, Стоя та інших карпатських вершин біжать униз, переступаючи з каменя на камінь, грайливі струмочки й потічки, біжать, гудуть, гримлять” [4, с. 461].

Як і в живих істот, у кожного потічка, струмка, річки є свій характер. Потік Бребенескул – вередливий і непокірний. Говерлянське озеро в погідні дні розцвітає “зелено-голубими фарбами”, вночі у ньому купаються “ясен місяць і зірки”. В грозу озеро зривалося й високими хвилями жбурляло воду на береги (“Так було”). Ю. Боршош-Кум’ятський захоплюється бунтівливим духом Тиси, нескореною силою Теремлі. Вона “рветься, мчить, / Мов вовчиця гарчить, / Хвилі гонить гримучі, хмурить брови.” Вода у віршах поета має свій голос. Покорена Теремля співає. Тиса сповнюється бунтівливим духом, коли тануть сніги, тоді стає сердитою, реве, стогне, виходить з берегів.

Карпатські ріки – трудівники. Бунтівливі і горді, вони ласкаві до людей. Сердито несе дараби на своїх хвилях Теремля, вириваючись із вузької ущелини, “несе свою силу крізь гранітне серце гори” (“Дивуються люди й гори”).

Співпрацює з відважними плотогонами Тиса. Здається, її бурхливі іскристі води сповнюють їх силою і сміливістю. Плотогони з хвилюванням чекають моменту, “коли дужі габи вирвуться з водоїмища, підхоплять їх разом з дарабами й стрілою полинуть по звивистій бистрині”. Стоять поважні, напружені, мовчазні, бо знають примхливі тисянські звичаї, передбачають “круті повороти, кам’яні пороги і силу хвиль”, одним словом, “характер роз’ятреної Тиси”.

Ю. Боршош-Кум’ятський творить виразні зорові картини, цікаво озвучує водоспад, передаючи вольове напруження, внутрішній стан плотогонів, драматизм боротьби з водною стихією. Романтична праця плотогонів постає в усій красі і величі. Як художник-імпресіоніст він передає миттєві враження, емоційний і психологічний стан. Активізують сприйняття яскраві зорові і слухові образи. “Тривожну тишу гір прорізав протяжний свист, покотився ген-ген далеко міжгір’ям. То був сигнал, що пускають воду...”, сердиті хвилі щось шепнули горам. “Жахливим гулом і ревом жбурнула водяна лавина вниз, розбризкуючись по всій ущелині. Вона підхопила дараби, підкинула на плечі і понесла... Зблизилися береги, і пролунало глухе скриготіння. Це колоди впиралися своїми боками об прибережні скелі... Тут була своя система інтонацій, звукових сигналів, що допомагали “переказувати з гори на гору, з хати в хату, з Тиси на ґруні почуття радості чи тривоги” [4, сс. 450 – 452].

Сприйняття Ю. Боршошем водної стихії відзначається свіжістю і новизною. Це активне авторське переживання, яке присутнє в усіх творах письменника. До щему в серці любив поет ріку свого дитинства Боржаву, “прохолодну синю воду, кувувати зелені береги і мальовничі приборжавські луки”. Звернення до Боржави, як до найдорожчого друга свого дитинства, сповнюють розповідь письменника драматизованим ліризмом. “На своїх піщаних берегах ти пестиш і ніжиш моїх односельчан. Даруєш їм прохолоду під час літньої спеки, здоров’я, будиш добрий настрої”.

Люблю тебе, річко мого дитинства” [4, с. 461].

Ю. Боршош естетизує вечірню і ранкову природу Карпат. Дійовими особами вечірнього пейзажу є сонце, вітер, струмок. Вечір забарвлений здебільшого в синій колір, озвучений, окрилений. Він художник, зорями все небо змалював (“Вечір”), зірницю несе понад гори, “на крилах своїх” (“Вівчар”). Увечері чути запах чебрецю, шепіт вітру, шум гаю, струмочків у зворах.

Молоденький вечір, як бешкетник, ловить вітер, стрибає через гори, відчувши втому, повертається додому, до мами, пригортається до її грудей. Говерла бере теплий вечір на плечі, стелить йому ліжко м’яким мохом, і він засинає (“Вечір у Карпатах”). Такий світлий, емоційно-мудрий, інтимний казковий метафоричний сюжет, у якому головна дійова особа-вечір.

Символом пробудження життя і розквіту сил є ранок. У ранкових пейзажах Ю. Боршоша-Кум'ятського домінує почуття радісної зворушеності і сподівання. Ранок завжди бадьорий, веселий, свіжий. В естетичі поета – захоплений, романтичний погляд на світ. Як художник-імпресіоніст він передає кольористику і звукопис народження ранку.

Образи Ю. Боршоша-Кум'ятського барвисті, візуально-пластичні і динамічні. Прикметні з цього погляду ліричні етюди “У Карпатах світає” і “Світанок”. Темна нічка мовчки збирає свої речі і непомітно відходить з гір. Ніжний струмочок світання “пробився через зубчасті гребені Карпат”, вибіг на вершину гори, зробив кілька кроків, прокинувся стрункі ялини”. “Шелеснув явір, пробудилась іва, а в ліску пташки почали свою першу пісню... Ялинковим янтарем запахла Карпати... Над вершинами попливли шматочки прозорих туманів, поволі гублячись у блакитному морі. Золота пожежа на сході розгорялася... Ранок білим птахом злинув у гори, став на Говерлу, глянув на всі Карпати, потім руками розкрив гірлянди високих ялин, підняв на долоні щедре серце й випустив його” [4, с. 461].

Ці високі і світлі миті народження ранку поет творить, персоніфікуючи світ. Дійовими особами “Світанку” є ліс, що торжествує в зелених спалахах весни, бруньки дерев, що “п’ють ласкаве, благородне проміння”, сонце, до якого тягнуться з росяних трав лісові дзвіночки, голубі проліски, які “тонкими пахощами вливаються в душу, як мрія, як спогади щасливого дитинства, як гімн радості”.

Ранковий пейзаж озвучують перебори сопілки, інтимний дзюркіт збудженого сріблястого струмочка, щebetання птахів. Світанковий етюд “Карпати – дивосвіт” творять звукові і запахові враження: мелодійні струмочки, зведений пташиний хор, шум зелених ялиць, що “співають величні кантати природи”, солодкий запах трав, аромат віковичних сосен, п’янки пахощі глици і ранкового повітря. Кожна гора чи лужок “розливають свої аромати, свої пахощі”. “Грешанська полонина, наче парфумерниця-красуня, гостро пахне рожевими родендронами, блакитним тирличем, полум’яно-червоними гвоздиками і стобарв’ям квітів.

Смереки, кедри, модрини, сосни, клени нагадують природну парфумерію” [4, с. 489].

Вражає своїм розмаїттям і красою квітковий світ Ю. Боршоша-Кум'ятського. У квітковому морі поета сині дзвоники, білі проліски, фіалки, лілеї, барвінки, звабливі волошки, палаючі, як сонячний жар, жоржини, чарівливі айстри, оранжева півонія, сніжно-білі цинторії, огненні красолі, пахучі ромашки, конвалії, червоні півники, запашні резеди, віола, незабудки. Доповнює квіткове багатство буйнотрав’я: запашна конюшина, королевиця, в’юнка повитиця, медунка-чаклунка, пишній копитняк.

Квіти “кольорами говорять, красою співають, ароматами приваблюють”. Вони живуть людським життям: “говорять, сміються, радіють у перлах рос. Раптом побачив пурпурову гвоздику, що підійшла ближче до прилюбника й так лащиться, так пеститься ніжно, своїми губами майже притуляється до його губ, відчуваючи зелену теплінь прилюбника і вбираючи його аромат, літеплу волюгість, одне слово – вони кохають одне одного” [4, с. 497].

Весь рослинний світ прагне спілкування, дружби, турботи, тепла, уваги, любові. Кожній рослині властиві почуття гідності, гордості, одним словом – людської чутливості. Скромна фіалка “синіми очима журливо дивиться на мене, ніби зазиває до себе, ваблячи лагідністю, скромністю й загадковістю. Я зрозумів її німе благання-прохання і нахилився ближче до неї, порозгортав високу траву, яка застеляла її світ-сонце, шкідливого будяка переселив у лопушину, і сонце-ласка засіяло на білду фіалочку” [4, с. 498]. Запашна конюшина з любов’ю обняла королевицю, а там в’юнка повитиця тягнеться до стебельця польового жита. “Червоний мак притулився до сніжно-білої цинторії, медунка-чаклунка вже охмеліла від поцілунків синього дзвіночка, оранжева півонія аж палахкоче з радості й щастя в буйнотрав’ї, вона трішки й горда, бо вперше в житті розцвіла, вперше розкрила свою буйну красу й наповнену медом чашечку на потайну любов. Духм’яними пахощами вабить до себе пишного копитняка” [4, с. 498].

Молодий явір “зігнувся до калинки, глід обняв лозу, дуб і собі пари шукає, до клениці нахилився... Півонія розкрила свої запашні уста, до них прихилився польовий тюльпан і немов розвівши обійми теплими пелюстками, цілує її” [4, сс. 448 – 449].

Читаючи триптих Ю. Боршоша-Кум'ятського “Поезія зелені”, відчуваєш вражаючу здатність поета злитися з нею, розчинитися в ній, передати найвищі миті життя, відтворити закони біосу, однакові для рослин і людей. Він вважає, що природу треба читати серцем і любов’ю, “бо тільки велика любов до природи поведе до розуміння її таємничого світу”.

У природі, як і в людському суспільстві, кожен шукає місця під сонцем. Кожна рослина відстоює себе, рветься в блакить, до світла, бореться за виживання. Квітка-сирітка сумно схилила голівку, бо потрапила в затінок, під лапате листя крилатої папороті, “не може погрітися на сонці і не може користатися теплом сонця” [4, с. 500].

Вона сподівається на допомогу вітрика, що “легким повівом відслонить високе і горде листя папороті, і вона зможе подивитися в синє небо, відчути красу світу, увібрати в себе радість квіткового товариства” [4, с. 500].

Щоб вижити, повитиця “придушує гвоздику, омела висисає соки з дикої груші, росичка по-

жирає комашку, мухоловка мордує мушку, вовче лико отрує фіалку синю, берізка добиває волошку” [4, с. 449].

Кожна рослина прагне перемогти, перерости інших, а для цього не вибирають способів і засобів. “Тисячними руками й ногами, корінням і віттям пробують рослини продертись крізь землю, каміння, воду, щоб завоювати для себе вигідне місце. Тут немає нічого певного, ніщо не встоїть на своєму місці” [4, с. 449].

У цьому зеленому морі, щільно наповненому живими істотами, життя сповнене гострими конфліктами і трагедіями. “Короїди, вусачі, пильщики, довгоносики, хрущі ведуть жорстоку боротьбу з дубками, берізками, яворами, ялицями. Он турун поїдає хруща, орел роздирає зайця, рись скубе пташеня, ропуха ловить цвіркуна, їжак з’їдає вужа, жук-плавунець висмоктує пуголовка, мухомор добиває муху...” [4, с. 449].

Як бачимо, кожна смерть у віршах поета несе в собі життя і народження. Усе, що діється в природі, Ю. Боршош-Кум’ятський подає в захоплюючих сюжетах і яскравих образах. Є в його баченні природи щось від сприйняття дитини з її буйною фантазією, у якій переплелось уявне і реальне. Антропоморфічна стилістика втілюється в розгорнуті метафори і метафоричні картини. Починається буря, насторожується усе живе, вітер розриває на шмаття тишу, накидається на крони дерев, привалюючи їх до землі. Раптом вискакують з-за діброви чорні хмари, чіпляються нігтями в стовбури і каміння, в усе, що стоїть на дорозі. Сердитий струмок закипів хвилями, водою бив і рвав гнівно береги, “у зlobі звивався, наче тигриця зв’язана”. Після дощу все зазеленіло. “Затьохкав соловей. З-під листка лопуха виповз слизький слимак, метелики-танцюристи знов обнялися крильцями, як то в закоханих буває, і пішли в танець” [4, с. 450]. Так могли сприймати природу наші предки, які в кожній рослині бачили живу істоту, що живе людським життям.

Казковий рослинний світ викликає в душі поета захоплені радісний трепет. Метафоричний діалог людина-природа відбувається на основі взаємної активності. Захоплено-вдячне слово висловлює Ю. Боршош-Кум’ятський вівсу. Цей символ важкої праці, воїн і захисник верховинців міцно вкорінений у природу Карпат. Тонкі стебла вівса, озброєні гострими списами, “немов хоробрі бійці, стояли по всій Верховині і чекали наказу іти на віковичного ворога Верховини – голод”. Природа наділила його силою, непідвладною серпам і косам, “бо з полегло колоса знову і знову проростали стебла”.

Світобудова поета вражає багатством звуків і барв. Ю. Боршош-Кум’ятський чи не найбільше з поетів краю наділений вродженою музикальністю. Він умів слухати і чути природу. У його концертному залі природи беруть участь різні птахи і комахи: солов’ї-свистуни, срібні пліски, спритні

іволги, рухливі малинівки, крикливі чижі, чорноброві дрозди, клекотливі орли, дзвінкоголосі жайворонки, берегові ластівки, деркачі, перепілки, бджілки, джмелі, коники. Голоси птахів Ю. Боршош-Кум’ятський передає звуконаслідуванням. “Піть – полоть, піть – полоть! – озиваються перепілки. Співають зозулі ку-ку, розбуджуючи діброви”, деренчать цвіркуни, тьохкають солов’ї.

Сповнена музикою карпатська природа в ліриці поета здебільшого розспівана, дзвінкоголоса, розсміяна. Співає день, сад співає “осанну літу”, співає Тиса, Тербля, ліс, “волошки в тремтінні ведуть свою пісню високу, співають квіти, купаючись у перлах-росах.

Пісня природи у ліриці Ю. Боршоша-Кум’ятського найчастіше дзвінка. Влітку дзвінкі до дна ріки (“Літо”), дзвінке сонце, дзвінку казку борама повідає буйний вітер, дзвінкі струмки у горах, дзвінка погода під час грози в горах, дзвінкі отави ввечері, громом дзвенить дзвінкий дзвін дібров, дзвенить мелодіями і піснями долина. Дзвінка висота Карпат, дзвінка малинова закарпатська осінь. Дзвенять міддю голосною осінні кларнети. Дзвінкі пори року і строфа вірша.

В поезії Ю. Боршоша-Кум’ятського, окрім дзвінкоголосся, зустрічаємо шепіт, шелест, гудіння, скрегіт. Ніжний вітер шепоче казку сузір’ям. Шепоче трава, вітерець, струмок, шепочуть явори і клени. “Шелестить осінь ніжним баритоном” (“Літо відлетіло”), шелестять розбурхані думи, шумить дерев кантата в лісі, шумлять осінні липи і пороша у діброві, шумлять тополі на березі Ужа, шумить листок “у сріберному ранні” (“Ранок в Карпатах”), гірський струмок.

Багата уява Ю. Боршоша-Кум’ятського вбирає слухові враження, доповнюючи їх казковими. “Басом гуде крислатий горіх” (“Сад”), осінь шелестить баритоном, “вітерець на арфі кличе: “Гаю, вставай, всіх пробуджай” (“Ранок у Карпатах”), гірський вітер торкає шумливі струни.

Настрій радості поет іноді передає дієсловами “грає” і “сміється”. Грає вівчар на сопілці, грає трембіта, “струмки грають стоголосі” (“Весна”).

Роздягнені вітром яблуні ловлять гіллям листопадовий сміх (“Сад”), сміються звори навесні, скрипки і цимбали. Окрім них, поетичний світ озвучують трембіта, сопілка, пищалочка яворова, ліра, арфа, бубен. Найчастіше звучить у творах поета трембіта. Вона – музичний символ Гуцульщини, її душа (“Трембіта”). У трембіту грає Менчул (“Реквієм для себе”), її люблять лісоруби і вівчарі, з нею йде в полонину літо.

Чиста, як струмочок, душа трембіти звеселяє горян у хвилини радості і в лиху годину. У тяжкі часи підносив верховинець зажурену трембіту до високого сонця, його безголосі стражданья оберталися в болючу пісню. Трембіта “плакала, але то не був безсилий плач, то був плач – поклик”. Верховинець кликав долю, що десь за-

блудилася, “журливим голосом трембіти”. Цей голос “сумнокрилим птахом летів у гори, в зелені степи, звітуючи степам про гірське горе” (“Зажурена трембіта”).

У багатоголосому хорі природи беруть участь “клен-тенорист, явір-соліст, диригент-дуб. Тонко мережаний елегантний звукопис, дивовижна музика природи, що увібрала розмаїття слухових образів, передає світле почуття радості людини, чутливої і вразливої до краси навколишнього світу.

Настрій бунтарства, протесту, невдоволення Ю. Боршош-Кум’ятського передає через грім і скрегіт. Скрегоче гостра ринь, гримлять весняні ріки. Настрій тривоги, болю, страждання, передають ридання, стогін, плач, голосіння, зойк. Голосять зрубани дерева, квіти, вмираючи. Стогне гора, люта Тиса, “виють хвилі, мов скажені пси”, тяжко стогнуть вікові ліси, ридають гори за дарабашем, що згинув у холодних водах Тиси.

Виразником душевних, емоційних і психологічних станів у ліриці Ю. Боршош-Кум’ятського є колір, який, як і звук, активізує сприйняття. Як і інші художники-імпресіоністи, він вдало фіксує миттєві кольорові ефекти, передає мінливість відтінків кольорів, а, отже – динаміку. Його засоби образної кольористики – багаті і щедрі. Символіка кольорів хоч і закорінена в народну традицію, вражає оригінальністю, свіжістю бачення. Вона виразник різних психологічних станів. Свій колір має кожна пора року і дня.

У поетичній кольористиці Ю. Боршош-Кум’ятського домінують яскраві барви: червоний із його відтінками, жовтий, золотий, срібний, зелений, синій. Червоний колір – символ сили, життєздатності, пристрасті і духовної енергії. Червоні калина, заграви, дуб і клен восени. Червоно спіє липневий вечір (“Вмирає день, мов ніжна мрія”).

Окрім червоного кольору, поет послуговується багряним, вогненным, полум’яним, рідше малиновим, оранжевим і рожевим. Багрова ніч, клен восени. Ранок сонце веде у багряному шарфі (“Ранок у Карпатах”), багрове море біля греблі (“Гес у Карпатах”).

Трапляються в поезії Ю. Боршош-Кум’ятського кармінно-червоний, пломінний і рубіновий кольори. По кармінно-червоних китицях ліщини струменями стікає розтоплене сонце (“Осінні акварелі”). Пломінний, мов душа, небокрай (“Дружині Оленці”), осінь “у рубіни одіта”.

Восени ліс оранжевий. Світанок бачиться Ю. Боршош-Кум’ятському рожевим. Місяць усміхається з-під рожевих хмар. Жовті коси в осінньої береги.

До вподоби Ю. Боршош-Кум’ятському золотий, срібний і бронзовий кольори. Восени капає золота роса зі скошеної трави, золоті ранки і дні. Срібними бачить поет роси, хвилі Ужа, Тиси,

хвилі потічка, едельвейс і осінь. Срібний колір поет іноді озвучує. Срібні дзвони кличуть дівчорі до школи, срібний сміх дитини, срібна пісня жайворонка, бронзові завії восени.

Світлобудова Ю. Боршош-Кум’ятського містить зелений і синій кольори. Зелений символізує життєву енергію і проростання, радість і надію. Зелені дуби, гай, гори, кров зрубаних дерев. Це традиційні епітети на означення кольору. Індивідуально-авторські – строго-зелені ялини, зелено-солодкий трунок карпатської природи, смарагдовий океан лісів.

Сині у віршах Ю. Боршош-Кум’ятського – далеч, небо, височінь, полонини, гори, липневий вечір. Радість, повноту і святість почуттів символізують світлі і прозорі кольори. Світлі любов, молоде серце.

Рідше вдається поет до сивого, темного і каламутного кольорів із їх відтінками. Сивим димом пролітають хмари над Ужгородським замком, димчасто-сірі прожилки берізок. Темний колір відповідає печалі і смутку. Гуцули смутно дивляться на каламутні хвилі Тиси. Темні кольори частіше в довоєнній ліриці поета.

Захоплення карпатським світом передають і запахів враження. У нього пахнуть квіти, Карпати, долини, стиглі йонатанки, груші, сливи, чебрець, жоржини вранці, дівочі коси, дзвінки отави восени. Запах Ю. Боршош-Кум’ятський часто передає порівнянням. Пахнуть холодом сонячні гори, повітря пахне запахом грому, медом пахне яблуневий сад. Гуцули пахнуть гірським чебрецем і лісовим вітром, село, де море квітів, “рум’янком і ромашкою, конюшиною і чебрецем, кукурудзяною яраскою і цвітом соняшника” (“Так було”).

На означення дотикових вражень Ю. Боршош-Кум’ятський послуговується епітетами “теплий”, “м’який”, “ніжний”, “шовковий”. Шовкові долини, Говерла бере теплий вечір на плечі і йому “м’яким мохом ліжко простеляє”.

Поетична модель світу Ю. Боршош-Кум’ятського представлена усіма порами року, які відповідають періодам людського життя. Найоптимістичною є весна – це усміхнена красуня з сонячною короною і пишним станом, озвучена громами, грозами, стоголосими струмками, розспівана пташиними голосами, зозулиним ку-ку, шумом буйних трав, піснями вітрів, шепотом яворів і кленів. Поет вдало персоніфікував образи всіх весняних місяців. Березень “срібні брості нависли на віти” (“Весна”), із дзбана “налив кленам свіжих сил” (“Весна в Карпатах”). Квітень у зеленому намисті “несе землі пишні снопи квітів”, всю долину звеселяє (“Весна”). Травень біжить за сонцем “босими ногами”.

У мотив весни Ю. Боршош-Кум’ятський вплітає категорію часу. В період буяння весни з’являється туга за молодістю (“Сивію, сивію”).

Піднесений, оптимістичний настрій домінує в літніх пейзажах. Вони барвисті, музичні,

здебільшого освітлені сонцем. Літо дзвінке, рясне, виграє на трембіті, його звеселяють солов'їні трелі і срібні роси ("Літо", "Літо в горах"). Удинамічнюють літні пейзажі шум, шепіт, шелест і політ. Шумить струмок, у вечірню пору його голос стає чутнішим ("Струмок"), у літню ніч добре чути розмову дерев ("Іванднева ніч").

Усе живе закохане в літо. Прощання з літом викликає у Ю. Боршоша-Кум'ятського елегійний настрій, який посилюють образи обірваного листя, шаленокрилих літ, що полетіли у сиві тумани і уже ніколи не повернуться ("Літо відлетіло").

Ю. Боршош-Кум'ятський – поет осені, що ріднить його з художником Бокшаєм. У більшості осінніх пейзажів домінує радісно-ідилічний настрій, який створюють відповідні барви і звуки. У багатьох осінніх пейзажах Ю. Боршош-Кум'ятський послуговується лексемами "горить", "палає", "сіє", "палахкотить", "цвіте". "Калина горить у пожарі, // Діброва у фарбах сіє, цвіте, // Сонце у річці пливе золоте" ("Хто краще змалює Карпати"), жоржини палають, "як сонячний жар", "квіти палають стобарвно", "горять гори в нами-стечку жовтім".

Віконце осені відкриває вересень, який "у жовтій крисані // веде полями осінь". Багровий вересень "лісову шир" у сонячних проміннях по-лоще" ("Осінь"). Вересень – свято квітів, вони сміються, співають, "палають, як сонячний жар".

Сивий жовтень – художник ходить по горах, "з сонячного жбана набирає світло-теплої фарби і малює Гуцульщину, "аж шумує фарби злива", котиться росяними полями "яблуком достиглим жовтим" ("Пахнуть гори виноградом жовтим").

Листопад із бронзовим луком у руках іде жовтим пралісом ("Осінь").

Осінь у ліриці Ю. Боршоша-Кум'ятського – особа активна, діяльна. Антропоміфологізація, живі образно-стильові сигменти розкривають таємничу, загадкову душу природи. У цьому яскраво виявляються особливості міфологічної народної свідомості. Замріяна осінь сидить під кленом і "читає поему неписану досі". Нечесана "боса" осінь біжить назустріч вітрам. "З червоної калини рве листя. Ліщину одягає в багряне намисто, осипає жаром клени кучеряві, явори підпалає". "Розчісує березам пожовклі, ніжні коси" ("Осінь").

Ю. Боршош-Кум'ятський творить зримі, візуально-пластичні картини. Кольорова структура його осені включає здебільшого золотий, червоний, багряний, жовтий і бронзові барви. Поет сприймає природу синестезійно. Осінь у поета – музикант, вона гомінлива, співуча, грає на сопілці ("Рідна земле, рідний світе"), шелестить ніжним баритоном ("Літо відлетіло"). Її озвучує бунтарне гудіння струмка, музика зів'ялого золотозвонного листя ("Осінь пожежа"). Дзвенять отави, "спадає листя стодзвонним хором ("Дзвінки отави, червоні іви"). Гроном дзвонить дзвінкий дзвін дібров.

Осінь озвучують виногрона, спів лісу, у віршах чути кантату лісових дерев, концерт вітрів стоголосих, спів і сміх квітів, свист вітрів ("Осінь"). Осінній сад співає осанну літу ("Осінь"). У лісовому концерті осені беруть участь клен тенорист, дуб-диригент, явір-соліст, крилатий горіх, що гуде басом, липи, що створюють шумовий ефект ("Пахнуть гори виноградом жовтим").

Портрет осені Ю. Боршоша-Кум'ятського був би неповним без запахових образів. Жовтень пахне соняшником ("Осінь"), яблуневий сад – медом ("Дзвінки отави, червоні іви").

Осінь у ліриці Ю. Боршоша-Кум'ятського – не лише художник, музикант, поет, учитель. Це пора підсумків важкої праці селянина, пора достатку і пора згасання. Гаснуть троянди, "в'януть тужливі квіти", плачуть жоржини, журяться за літом чорнобривці, змучені болем, розливають клени кров ("Осінь вітер").

Осінь викликає асоціації з осінньою порою у людському житті, вона змушує переживати плінність часу, навіть зажуру:

*Я чую з Менчулом: життя осені,
Літа опадають, як листя із віт, –
Не знаю, чи сонце на той рік загреє
На мій зосенілий задуманий світ [4, с. 13].*

Осінь пейзажі Ю. Боршоша-Кум'ятського 60-70-х років пройняті настроєм проминальності життя. У них спресований біль за молодими літами, що водили в дивний світ любові і краси. Проминальність життя людини, що відтінює нескінченність і безсмертя буття, озивається світлими печальними віршами з голосу серця:

*Мій зелений клене
І червоний клене –
Побратиме клене,
Не згасай для мене [4, с. 292].*

Осінь загартувала душу поета і зринула серце, вона віщує таку долю, "яку має обірване листя". Осінь – вершина в людському житті, з якої добре видно минуле і те, що доведеться пережити. Це свята пора сповіді, викликаній усвідомленням відходу з життя. Невідворотну думку про кінець людського життя посилюють емоційні печальні звертання, анафора та епіфора:

*Не відходь же, осене стобарвна,
Не лети у журавлину даль.
Мабуть, я любив тебе не марно,
Якщо в серці – сонячна печаль [4, с. 411].*

Образ сонячної печалі вдало синтезує сугестивний ліризм і щемливу мінору емоційності. У Ю. Боршоша – Кум'ятського ніколи не було екзистенційного страху перед неминучістю відходу за межу життя, страху перед небуттям.

В осінніх пейзажах поета часто з'являється образ вогню. Це символ очищення і обнови життя. "Осінь пожежа" – символ життєвої енергії ("Осінь – художник"). З вогнем народжується кожен звук і слово. Вогнем патріотизму людина утверджує себе на землі. Вогонь, на думку

Ю. Боршоша-Кум'ятського, має велику творчу силу і божественний характер. Згасаючі вогні символізують невідворотність смерті людини.

Динаміку життя поет передає образом плавби. Відпливають хмари, ніби сні ("Село Ква-си"), "сонце у річці пливе золоте" ("Хто краще змалює Карпати"), дараби плывуть, м'яко гойдаючись ("Так було").

Плинність часу асоціюється в ліриці Ю. Боршоша-Кум'ятського з прощальним журавлиним ключем. У молодість, що відійшла за горизонт, відчиняє простір синій вітер, який переносить поета в рідні Великі Ком'яти.

Природа Карпат була постійною темою Ю. Боршоша-Кум'ятського, їй він присвятив свої кращі твори.

Література

1. Балега Ю. Творчість Ю. Боршоша-Кум'ятського // Червона калина. – Ужгород, 1980.
2. Боршош-Кум'ятський Ю. Поезія краси. – Ужгород, 1975.
3. Боршош-Кум'ятський Ю. Червона калина. – Ужгород, 1980.
4. Боршош-Кум'ятський Ю. З наказу роду. – Ужгород, 2005.
5. Козак М. Поетика імпресіонізму в ліриці Ю. Боршоша-Кум'ятського // Українська поезія Закарпаття ХХ століття. Збірник. – Ужгород, 2004.
6. Словник символів за ред. О.І.Потапенка, М.К.Дмитренка та ін. – К., 1997.
7. Федака Д. "Мій портрет – то все, що я любив" // Боршош-Кум'ятський Ю. // З наказу роду. – Ужгород, 2005.

Надежда Ференц

ПОЭТИКА ПЕЙЗАЖНОЙ ЛИРИКИ Ю.БОРШОША-КУМЯТСКОГО

Аннотация: В статье рассматриваются мотивы и стилевые особенности пейзажной лирики Ю.Боршоша-Кум'ятского. Особое внимание уделяется символике звуков и цвета пейзажной лирики.

Ключевые слова: природа, Гуцульщина, горы, солнце, ветер, вода, пейзаж, растительный мир, звукопись, колористика.

Nadiya Ferenc

THE POETRY OF THE LYRICS OF LANDSCAPE BY Y. BORSHOSH-KUMIATSKY

Summary. The article deals with the motives and stylistic peculiarities of the poetry by Y. Borshosh-Kumiatsky devoted to the landscape. Much attention is paid to the symbols of sounds and colours of the poetry of landscape.

Key words: nature, Hutsulshchyna, mountains, the sun, wind, water, landscape, fauna, musical imagery, colouring.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2013 р.

Ференц Надія Станіславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ.